

frugo nego samo kopiranje jednog ovozemaljskog apsolutizma" (str. 20).

Tko je *Majka* Crkva? Mnogi misle da je to neka Crkva *in abstractu* ili neka crkvena vlast ili biskupi i slično. Pisac poseže za jednim Augustinovim tekstom (PL 40,47) iz kojeg je razvidno da su *Majka Crkva* svi članovi Crkve, svi *mi* zajedno. Stoga zapovijed „ljubi Majku Crkvu!“ ne znači ljubi neku ustanovu, nego ljubi članove te ustanove, ljubi subraću kršćane. Ljubeći *svakog* kršćanina dokazujemo da ljubimo i *zajednicu* Kristovih vjernika.

Disciplina i red potrebni su u svakoj zajednici pa, naravno, i u Crkvi. Ali disciplina i red ne mogu nikad biti cilj, nego samo sredstvo. To treba imati na umu u svim napetostima koje nastaju unutar Crkve između onih koji imaju vlast (zapravo samo vlast služiti čovjeku!) i onih koji su podvrgnuti takvoj vlasti (koji su zapravo samo cilj one prve vlasti kao služenja). Crkvena je vlast uvijek – biblijski shvaćena – samo služenje. „Nisam došao da mi služe nego da ja drugima služim!“ (Mt 20,28). Sv. Augustin je već donatistima poručio neka se paze da ne bi „bezdisciplinska strpljivost možda potpomagala nepravdu, ili disciplina lišena strpljivosti razara jedinstvo“ (PL 43,656; Šagi-Bunić 23). „Ne može se stoga disciplina štititi po cijenu nepravde, učinjene bilo kome, jer je disciplina u službi pravde i ljubavi, a ne obrnuto... Disciplina sama po sebi, lišena strpljivosti, ne osigurava jedinstvo, nego ga razara... Jedinstvo Crkve je *slobodno*, ne *prisilno*. Možda mnogi suvremeni katolici imaju prilično drukčiju ekleziologiju od one koju je imala stara Crkva zajedno s Augustinom“ (str. 24).

Kako mogu lažne optužbe u društvu, podmićivanja, pritisci ili ucjenjivanja vodećih ljudi u Crkvi učiniti velika zla nevinim ljudima i „preko noći“ ih proglasiti hereticima, bezbožnicima, pokazuje primjer cara Konstancija i mnogih istočnih biskupa protiv Atanazija, aleksandrijskog biskupa (str. 37–44). U klimi nepovjerenja, pritisaka i krivih optužbi podlegao je – žalosnog li slučaja! – i sam rimski biskup papa Liberije (god. 358). Primjer uistinu potresan i žalostan! Primjer koji nas upozorava da se takva što nikad više ne bi smjelo dogoditi u Crkvi.

Na samo nekim izabranim tekstovima pokazao sam kako su piščeva razmišljanja na te-

melju otačkih i starocrkvenih tekstova aktualna za svakog od nas i za svu našu zajednicu. Mnogi će čitajući ove stranice zapravo morati ispitivati svoju savjest – i činiti pokoru za svoje prestupke. Grijesi, naime, protiv brata čovjeka, koji je slika Božja, jesu grijesi protiv Duha Svetoga.

Adalbert REBIĆ

ALDO STARIĆ, *Atti 28,15–31: Valutazione teologica dell'arrivo e soggiorno di Paolo a Roma*, Excerpta ex dissertatione, Roma 1979, 1–48.

Starić je već krajem 1972. na Gregorijani obranio disertaciju u kojoj je pod vodstvom poznatoga proučavatelja Djela P. Rasco-a podvrgao temeljitoj prouci Pavlov dolazak u Rim i djelovanje koje je tu razvio.

Temeljno je Starićevo pitanje koji je razlog naveo Luku da svoje drugo djelo završi u Rimu kao okviru apostolskog djelovanja sv. Pavla. To pitanje već dugo vremena postavljaju povjesničari NZ i egzegeti pa Starićev rad ispituje i vrednuje dosadašnje prouke i utire put novim zaključcima. Dakako, da bi se pravo ocijenilo 28. poglavlje Djela, treba ga promatrati u sklopu cjelokupnoga književnoga djela Lukina, a naročito u najbližem sklopu od Dj 19,21 kada je Apostol iz Efeza nakanio preko Jeruzalema u Rim. Odatle podjela disertacije u tri dijela: I. dio – Pavao na putu u Rim (19,21–28,14); II dio – Egzegetsko-tematska raščlamba posljednjeg odlomka Djela (28,15–31); III dio – teološka procjena posljednjega odlomka u sklopu cijele knjige. Snaga je rada u tom trećem poglavlju, no mi ćemo se osvrnuti na cijelu disertaciju.

Luka od 19,21 predstavlja Pavlov put u Jeruzalem-Rim kao put prema mucu. Pod tim vidom pomalja se paralela: Pavao – Isus (osobito u svjetlu Lk 9,51). Tu je važno shvaćanje *puta* i u Lukinu Evanđelju i u Djelima. Važni su također podaci o teškom sukobu Pavlovu sa židovskim vlastima što svemu „pripovijedanju“ daje jak teološki naboj i samo pojačava paralelu: Pavao – Isus. Pavao upravlja posljednji poziv Židovima da se odluče za ili protiv kršćanske poruke. U tom su smislu teološ-

ko značajni i geografski pomaci: Jeruzalem, Cezareja, Rim. Starić posebnu pažnju posvećuje Pavlovim apologijama u kojima dolazi do izražaja Pavlov sukob s Jeruzalemom koji označuje konačnu opoziciju Judeje Poruci. Judeja je tu prvenstveno teološki pojam u negativnom smislu. U tom se sklopu Pavao pomalja kao *odbijeni martus-svjedok*, ali zato kao *pravi Židov* te ponavlja crte neshvaćena *Proroka i Sluge Jahvina* i kao takav mora napustiti svoj narod i domovinu. Napušta Sveti grad koji ne shvaća i neće shvatiti Isusa iz Nazareta te se okreće Rimu, idealnom cilju Djela. U takvu slijedu Lukina odabira i to čudnovato putovanje morem u Dj 27,1 sl. nije puki pomorski izvještaj, jedan od najljepših u starini, već želi pokazati da će cilj biti postignut unatoč svim teškoćama (II dio).

U II. dijelu pisac vrlo potanko ispituje svaki redak i svaku riječ posljednjega odlomka Djela (28,15–31) koja izvješćuju poglavito o dva Pavlova susreta s rimskim Židovima (rr. 17–22 i 23–28). Iako je to prvenstveno osobni Pavlov susret, Luka ga crta u slikama sukoba Židova s kršćanstvom. Sav se „narod“ suprotstavio Pavlu i njegovoj „slijedbi“. Židovi su tu već sinonim za protivnike kršćanstva. Pogotovo kada se Pavlu, a ni kršćanima, više ne priznaje njegovo židovsko porijeklo već se smatra otpadnikom. No u raspi se pomalja novi Izrael koji baštini bit staroga Izraela, a to je *elpis-nada* koja uključuje priznanje Uskrsloga u kojemu je Bog ispunio svoja obećanja: Stoga Pavao sebe i svoju sektu smatra čvrsto naslonjenima i proisteklima iz istinske i zbiljske vjere u Riječ Božju. Stoga je za Pavla kršćanstvo istinsko židovstvo i kao takvo ono je jedini čuvar poklada Obećanja i Nade. U tom smislu Luka klasičan tekst proroka Izaije (6,9–10) čuva za kraj svojih Djela. Prva kršćanska generacija služila se njim kao *svjedočanstvom-testimonium* o otvrdnuću izabra noga naroda, ali ujedno kao temelj svoga vlastitog poslanja u povijesti spasenja.

U II. dijelu, što ga čitamo u izdanom izvatku, Starić donosi sistematske zaključke svojega istraživanja iz kojih je očito snažno teološko značenje završnog odlomka Djela. Tu se Starić postavlja uz tri dosada istaknuta mišljenja. Po prvom, dosta raširenu mišljenje završnica je Djela (28,15–31) u funkciji naviještena programa u 1,8. „Kraj zemlje“ koji se tu spominje bio bi Rim, geografski promatran.

Knjiga je dosegla cilj kad je Pavao stigao u Rim. Po drugom mišljenju, dolazak Pavlova u Rim također izvršuje naviješteni program u 1,8 ali u teološkom smislu. „Kraj zemlje“ označavao bi dakle „poganski svijet“. Po trećem mišljenju, Djela svršavaju Pavlovim boravkom u Rimu jer bi Luka poduzeo da piše o *djelatnosti svjedokâ-martures* (usp. 1,8). Dospjećem Pavlovim u Rim završena je povijest „svjedokâ“. Pošto je Starić pomno izložio ova tri mišljenja i kritički se na njih osvrnuo, izlaže svoj stav koji se u mnogome nadovezuje na prethodne, ali ih sklada u novu cjelinu, ističući neke vrlo važne aspekte cijeloga pitanja. Za Luku Rim odsada simbolizira jedini prostor u kojemu se odvija kršćanska misija zato što su se „Židovi“ definitivno zatvorili Evandelju, pošto su imali dosta prilike da ga kao prvi naslovnici čuju. Rim dakle nije stavljen na kraj Djela samo stoga što je konačno onamo doprla evangelizatorska djelatnost nego nadalje stoga što postaje pozornica Navještaja u času kada je Pavao prisiljen napustiti Jeruzalem, prijestolnicu židovskog svijeta. U toj perspektivi geografski premještaj za Luku je još jednom pun teološkog značenja, ima znakovitost povijesti spasenja koju vodi Bog. Tako Djela od svojega početka pa do kraja, uz tolike druge suzvučke, pokazuju kako se židovski svijet sve više zatvara Evandelju i kako kršćani u tom razabiru Božji poziv da se sasvim okrenu misijama u poganskom svijetu. (To će na svoj način obraditi i Poslanica Rimljanima u svoja tri teološki tako zgnusnuta poglavlja o sudbini Izraela: 9–11). U isto vrijeme, budući da su u Pismu pročitali proroštvo o konačnom raskidu dviju zajednica u starom Izraelu, kršćani su na tom temeljili svoje čvrsto uvjerenje da su nosioci eshatološkog spasenja i da Bog po njima nastavlja svoju povijest spasenja punu Nade za sav ljudski rod.

Bonaventura DUDA